

แผนที่วัฒนธรรมชุมชนริมเลเกาะหลีเป๊ะ อำเภอเมือง จังหวัดสตูล นครสโตยมาบังสการา Cultural Map of the Seaside communities of Koh Lipe, Mueang District, Satun Province, Negeri Setoi Mumbang Segara

เจตน์สฤกษ์ สักขพันธ์¹, เกตถวา บุญปรากการ^{2*}, นิวัฒน์ สวัสดิ์แก้ว¹, ชุตินา ทักโร³,
ตรีภูมินทร์ ตรีตรีศวร⁴, ธนพงศ์ วุ่นแสง⁵, ชุตินา หวังเบ็ญหมัด⁵, ปัญญา เทพสิงห์⁶,
อภิรักษ์ จันทวงศ์⁷, นันทิยารัตน์ สุริโย⁸ และ นันทรัฐ สุริโย⁸

Jedsarid Sangkhapan¹, Kettawa Boonprakarn^{2*}, Niwat Sawatkeaw¹, Chutima
Thutsaro³, Triphumin Treetreesuan⁴, Thanapong Wunseang⁵, Chutima
Wangbenmud⁵, Punya Tepsing⁶, Apirak Chanthawong⁷, Nunthiyarat Suriyo⁸ and
Nuntharat Suriyo⁸

¹ ดร., อาจารย์ประจำคณะรัฐศาสตร์, มหาวิทยาลัยหาดใหญ่

¹ Ph.D., Lecturer of Faculty of Political Sciences, Hatyai University

² ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร., อาจารย์ประจำคณะศึกษาศาสตร์และศิลปศาสตร์, มหาวิทยาลัยหาดใหญ่

² Assist Prof. Ph.D., Lecturer of Faculty of Education and Liberal Arts, Hatyai University

³ ดร., อาจารย์ประจำคณะศึกษาศาสตร์และศิลปศาสตร์, มหาวิทยาลัยหาดใหญ่

³ Ph.D., Lecturer of Faculty of Education and Liberal Arts, Hatyai University

⁴ รองนายกเทศมนตรีเทศบาลตำบลทิงพระ, อำเภอทิงพระ, จังหวัดสงขลา

⁴ Deputy Mayor of Sathing Phra Subdistrict Municipality, Sathing Phra District, Songkhla Province

⁵ ดร., อาจารย์ประจำคณะบริหารธุรกิจ, มหาวิทยาลัยหาดใหญ่

⁵ Ph.D., Lecturer of Faculty of Hatyai Business School, Hatyai University

⁶ รองศาสตราจารย์ ดร., อาจารย์ประจำคณะศิลปศาสตร์, มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

⁶ Assoc Prof. Ph.D., Lecturer of Faculty of Liberal Arts, Prince of Songkla University

⁷ อาจารย์ประจำวิทยาลัยประมงติณสูลานนท์, อำเภอเมือง, จังหวัดสงขลา

⁷ Lecturer of Tinsulanonda Fisheries College, Mueang District, Songkhla Province

⁸ นักวิจัยอิสระ

⁸ Freelance Researcher

*Corresponding author, E-mail: kettawa@hu.ac.th

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา 1) ทุนวัฒนธรรมของ“ชุมชนริมเล” พื้นที่เกาะหลีเป๊ะ อำเภอเมือง จังหวัดสตูล 2) การจัดทำแผนที่วัฒนธรรม“ชุมชนริมเล” วิธีดำเนินการวิจัยใช้วิธีการสำรวจ สัมภาษณ์แบบเจาะลึกจากเจ้าของวัฒนธรรมและผู้ให้ข้อมูล จำนวน 22 คน หลังจากนั้นนำมาจัดทำแผนที่วัฒนธรรม โดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนและที่วิจัยในการวิเคราะห์ตรวจสอบข้อมูลและกรอกในระบบฐานข้อมูล Cultural Mapping Thailand ผลการวิจัยพบว่า 1) ทุนวัฒนธรรมของ “ชุมชนริมเล” พื้นที่เกาะหลีเป๊ะ อำเภอเมือง จังหวัดสตูล ที่ดำรงคุณค่าอยู่ในพื้นที่มีทั้งที่จับต้องได้และจับต้องไม่ได้โดยมีอัตลักษณ์ที่เชื่อมโยงกับชุมชนริมเล คือ กลุ่มชาติพันธุ์ชาวเลกลุ่มอูรักลาโว้ย มีความรู้และทักษะการต่อเรือซ่อมเรือ การทำประมงมีพิธีกรรมที่สำคัญ คือ พิธีลอยเรือชาวเลโดยทำพิธีกรรมตามความเชื่อที่สุสานโต๊ะซีรี

การแสดงตีกลองรำมะนา การแสดงระบำร้องแง มีกลุ่มวิสาหกิจชุมชน กลุ่มท่องเที่ยวชุมชน และชมรม Taxi Boat ที่เชื่อมโยงระหว่างคนในชุมชนกับนักท่องเที่ยวของเกาะหลีเป๊ะ 2) การจัดทำแผนที่วัฒนธรรม” ชุมชนริมเล” เกาะหลีเป๊ะ พบว่า มีการออกแบบ เก็บข้อมูล และกรอกข้อมูลในฐานข้อมูลทั้งที่เป็นรูปภาพ วิดีโอ และข้อความ แสดงผลข้อมูลแผนที่วัฒนธรรมริมเลสามารถนำไปบูรณาการกับการท่องเที่ยวให้เป็นเส้นทางท่องเที่ยวและแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมเพื่อสร้างรายได้ให้ชุมชนต่อไป

คำสำคัญ: แผนที่วัฒนธรรม, ทุนวัฒนธรรม, ชาวเลกลุ่มอุรักลาไวย์, ชุมชนริมเล, เกาะหลีเป๊ะ

Abstract

This article aims to study 1) the cultural capital of the "seaside communities" on Koh Lipe, Mueang District, Satun Province, and 2) the creation of a cultural map of these communities. The research methodology involved surveys, observations, and in-depth interviews with 22 cultural owners and informants. The collected data was then used to create a cultural map. A participatory process involving the community and the research team was used to analyze and verify the information, which was then entered into the Cultural Mapping Thailand database. The research findings revealed that: 1) The cultural capital of the "seaside communities" on Koh Lipe, Mueang District, Satun Province, possesses both tangible and intangible values. Their unique identity is linked to the seaside communities, particularly the Urak Lawoi ethnic group, who have knowledge and skills in boat building, boat repair, and fishing. Important rituals include the seaside boat launching ceremony performed at the To Khiri cemetery, the Rammana drum performance, and the Rong Ngeng dance. The community also has its own community enterprise groups. 1) Community tourism groups and taxi boat clubs connect local residents with tourists on Koh Lipe. 2) The creation of a cultural map of the "seaside communities" on Koh Lipe involved designing, collecting, and entering data into a database using images, videos, and text. The resulting cultural map can be integrated with tourism to create tourist routes and cultural learning resources, generating income for the community.

Keywords: Cultural map, cultural capital, Urak Lawoi sea gypsies, seaside community, Koh Lipe

บทนำ

แผนที่ทางวัฒนธรรม เป็นเครื่องมือในการบ่งชี้ สำรวจ จับเก็บ แสดง สนับสนุนและเผยแพร่ ข้อมูลที่เป็นสหวิทยาการที่แสดงให้เห็นถึงเรื่องราวเรื่องเล่าของพื้นที่ วิถีปฏิบัติ ความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชน ความทรงจำของชุมชน พิธีกรรม สถานที่สำคัญและมีความหมายต่อชุมชน ซึ่ง ผู้มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในศาสตร์สาขาต่าง ๆ สามารถนำไปใช้ในการวางแผนเมือง การสร้างความยั่งยืนทางวัฒนธรรม ตลอดจนการพัฒนาและสร้างความเข้มแข็งให้แก่พื้นที่ ชุมชน หรือเมืองในมิติที่หลากหลายได้ (พีรเดช ทองอำไพ พนิดา ฐปนางกูร ฌราพร ธีรภัฏยานพันธุ์ พัชยา และมาสมบุญรณ สุทธิภัทร มาสำราญ, 2561)

การจัดทำแผนที่วัฒนธรรม “ชุมชนริมเล” จำเป็นต้องทำความเข้าใจและสำรวจข้อมูลทุนวัฒนธรรมที่ดำรงอยู่ในพื้นที่ “ชุมชนริมเล” ก่อนว่ามีทุนวัฒนธรรมดำรงอยู่อย่างไร จึงนำมาทำให้เกิดคุณค่า และมูลค่า “ชุมชนริมเล” เป็นชุมชนที่ตั้งอยู่บนเกาะหลีเป๊ะมีน้ำล้อมรอบ ผู้คนส่วนใหญ่เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ชาวเลกลุ่มอูรักลาไวกัย วิถีชีวิตเป็นชาวประมง และส่วนหนึ่งให้บริการด้านการท่องเที่ยว เนื่องจากเกาะหลีเป๊ะเป็นสถานที่ท่องเที่ยวทางทะเลในหมู่เกาะอันดามันที่มีความสวยงามและเป็นที่ยอมรับของนักท่องเที่ยวทั่วโลก เกาะหลีเป๊ะเป็นส่วนหนึ่งของตำบลเกาะสาหร่าย อำเภอเมือง จังหวัดสตูล และคำว่า “นครสัตยมาบังสการา” (Negeri Setoi Mumbang Segara) เป็นสมญานามในภาษามลายูของเมืองสตูลในอดีต แปลว่า “สตูลเมืองแห่งพระสมุทรเทวา” (สำนักงานจังหวัดสตูล, 2568; เจตน์สฤกษ์สังข์พันธ์, เก็ดถวา บุญปรากฏ, นิวัฒน์ สวัสดิ์แก้ว, ชุตติมา ทศโร, ตรัยภูมิินทร์ ตรีตรีศวรร, ปัญญา เทพสิงห์, คัมภีร์ ทองพูน, อภิรักษ์ จันทวงศ์, จรัล บุลวิบูลย์, นันทิยารัตน์ สุริโย และนันทรัฐ สุริโย, 2566)

“ชุมชนริมเล” เกาะหลีเป๊ะมีทุนวัฒนธรรมที่มีคุณค่าทั้งที่เป็นโบราณสถาน ช่างฝีมือดั้งเดิม พิธีกรรมที่สำคัญ ศิลปะการแสดง ดังที่ Bourdieu (1986) ได้อธิบายไว้ว่าทุนทางวัฒนธรรมเป็นทุนที่สะสมอยู่ในตัวตนของแต่ละบุคคล วัตถุประสงค์ของ และรูปแบบของสถาบัน แต่ละบุคคลได้รับการหล่อหลอมและผลิตซ้ำ เพื่อสืบทอดผ่านทางระบบการศึกษา ในขณะที่งานศึกษาของ ช่อพฤกษ์ ฝิวักู (2560) กล่าวว่า การใช้ทุนทางวัฒนธรรม เป็นเครื่องมือยุทธวิธีที่สำคัญในการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน โดยมีแนวทางการจัดการหลากหลาย ขึ้นอยู่กับความเหมาะสมของแต่ละพื้นที่ ทุนวัฒนธรรมนั้นสามารถส่งผลต่อการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศเพื่อมุ่งไปสู่การเป็น Thailand 4.0 ได้โดยการนำวัฒนธรรมและแนวคิดหรือภูมิปัญญาท้องถิ่นมาเสริมสร้างผลิตภัณฑ์และบริการได้โดยการใช้แนวคิดสร้างสรรค์คุณค่า การสร้างตราสัญลักษณ์สินค้าไทยเพื่อเพิ่มขีดความสามารถทางการแข่งขันกับประเทศต่าง ๆ ได้

จากการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับแผนที่วัฒนธรรม พบว่า มีการศึกษาเกี่ยวกับองค์ประกอบกราฟิกและอัตลักษณ์ที่นำไปประยุกต์ใช้ในงานออกแบบแผนที่วัฒนธรรมในงานศึกษาของ พรพิมล ศักดา, ชฎาพร ศรีรินทร์ และวรารัตน์ วัฒนชโนบล (2567) ซึ่งได้ประเมินความเหมาะสมทั้งด้าน เส้น ลวดลาย รูปสัญลักษณ์ รูปทรง พื้นผิววัสดุ และการสื่อความหมาย จากทรัพยากรชุมชน กิจกรรมวัฒนธรรมและประเพณีต่าง ๆ แตกต่างจากงานศึกษาของ กษิรา ภิวงค์กูร (2566) ที่ได้มีการพัฒนาแผนที่ทางวัฒนธรรมเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว ย่านสร้างสรรค์ เมืองเก่าเซียงราย พบว่า มีทุนวัฒนธรรม 96 รายการ ได้นำไปออกแบบเทคโนโลยีเสมือนจริง (AR) โดยใช้สื่อรูปภาพ วิดีโอ ตำแหน่งสถานที่ตั้ง (GPS) โดยการจำลองสถานที่ในมุมมอง 360 องศา นำเสนอสถาปัตยกรรมด้านการท่องเที่ยวเป็น 3 ยุค สำหรับงานศึกษาของ กัญญารัตน์ แก้วกมล, นิตติคุณ ท้าวทอง, สุปวีณ์ รสรินทร์, อนุศิษฐ์ เพชรเชนทร์, อมรรัตน์ รัตนสุภา และจันทร์ศรัณย์ ภูติอริยวัฒน์ (2564) ได้ให้ความสำคัญกับทุนทางวัฒนธรรมที่นำมาจัดทำแผนที่วัฒนธรรมว่าเป็นมรดกทางวัฒนธรรมอันมีมูลค่าและมีคุณค่าต่อการพัฒนาสังคมและประเทศชาติ มีการสั่งสมอย่างยาวนานและมีอัตลักษณ์ที่แตกต่างกันไปในแต่ละชุมชน ทุนวัฒนธรรมยังมีบทบาทในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน ส่วนงานศึกษาของเจตน์สฤกษ์สังข์พันธ์, เก็ดถวา บุญปรากฏ, นิวัฒน์ สวัสดิ์แก้ว, ชุตติมา ทศโร, ตรัยภูมิินทร์ ตรีตรีศวรร, ปัญญา เทพสิงห์, คัมภีร์ ทองพูน, อภิรักษ์ จันทวงศ์, จรัล บุลวิบูลย์, นันทิยารัตน์ สุริโย และนันทรัฐ สุริโย (2566) สะท้อนถึงกระบวนการมีส่วนร่วมระหว่างชุมชนกับนักวิจัยในการทำงานแผนที่ทางวัฒนธรรมชุมชนริมฟ้า ตั้งแต่เริ่มการออกแบบเพื่อสำรวจทุนวัฒนธรรมชุมชนริมฟ้า ประกอบด้วย ช่างฝีมือพื้นบ้านการทำวาวควาย ศิลปะการแสดง และนำทุนวัฒนธรรมมากรอกในฐานข้อมูล Cultural Mapping Thailand สามารถแสดงผลที่ต้องการได้ในวงกว้างจัดว่าเป็นการ

ประชาสัมพันธ์เชิงพื้นที่เพื่อการท่องเที่ยว การจัดทำแผนที่ทางวัฒนธรรมสามารถพัฒนาให้เจ้าของวัฒนธรรม และชุมชนที่มีทุนวัฒนธรรมนำไปสร้างคุณค่าและมูลค่าเพิ่ม ตลอดจนบูรณาการกับการท่องเที่ยวพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวและแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมชุมชนริมฟ้าได้อีกด้วย

งานศึกษาของ วุฒิพงษ์ ทองก้อน, รัตนา ทิมเมือง, ปทุมมา บำเพ็ญทาน และกชพร ขวัญทอง (2567) สะท้อนมุมมองการจัดทำแผนที่วัฒนธรรมว่ามีความสำคัญเนื่องจากแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งต่าง ๆ ที่มีอยู่ในท้องถิ่นนั้น และวิถีชีวิตที่ยังดำรงอยู่มาจนปัจจุบัน สิ่งที่ปรากฏในแผนที่จึงเป็นสถานที่ตามแต่ที่ผู้คนจะมองเห็น โดยพื้นที่หนึ่งอาจมีคุณค่าและความหมายแตกต่างกันไป ในแต่ละวัฒนธรรมของท้องถิ่นทำให้คนส่วนใหญ่หรือผู้ที่มีอำนาจปกครองได้คำนึงถึงการกระทำที่อาจส่งผลกระทบต่อวัฒนธรรมของคนท้องถิ่น จุดประสงค์ของการจัดทำแผนที่ทางวัฒนธรรมจึงไม่ใช่เพียงตัวแผนที่ แต่เป็นการสร้างสรรค์และรักษาภูมิปัญญาให้กับคนในท้องถิ่น

จากการศึกษางานวิจัยที่ผ่านมาพบว่า ได้มีการศึกษาทุนวัฒนธรรม และแผนที่ทางวัฒนธรรมที่ถูกนำมาใช้ประโยชน์ด้านสถาปัตยกรรม ด้านเศรษฐกิจ เรื่องราวของคน ประวัติศาสตร์ แต่ในการศึกษารั้งนี้เป็นการศึกษาต่อยอด ซึ่งยังไม่เคยมีการศึกษาเชิงพื้นที่นี้มาก่อน ผู้วิจัยได้เล็งเห็นความสำคัญของทุนวัฒนธรรมที่ดำรงอยู่อย่างทรงคุณค่าในพื้นที่อันเป็นวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ชาวเล เพื่อให้สามารถดำรงอยู่และมีพื้นที่ยืนทางสังคม ในขณะที่เดียวกันผู้วิจัยคาดว่าแผนที่ทางวัฒนธรรมชุมชนริมเลจะช่วยประชาสัมพันธ์ให้ผู้คนที่อยู่ห่างไกลได้เข้ามาสัมผัสวิถีชีวิตของชาวเล ก่อให้เกิดการขับเคลื่อนเศรษฐกิจฐานรากด้านผลิตภัณฑ์และบริการนำไปเป็นทุนในการพัฒนาคุณภาพชีวิตได้อย่างยั่งยืนต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาทุนวัฒนธรรมของชุมชนริมเล พื้นที่เกาะหลีเป๊ะ อำเภอเมือง จังหวัดสตูล
2. เพื่อศึกษาการจัดทำแผนที่วัฒนธรรมชุมชนริมเล พื้นที่เกาะหลีเป๊ะ อำเภอเมือง จังหวัดสตูล

แนวคิด ทฤษฎี กรอบแนวคิด

ในส่วนนี้ผู้วิจัยนำแนวคิดทุนวัฒนธรรมมาใช้ในการวิเคราะห์ว่าในพื้นที่ชุมชนริมเลประกอบไปด้วยอะไร และนำทุนทางวัฒนธรรมเหล่านั้นมาจัดทำแผนที่วัฒนธรรม โดยผู้วิจัยนำเสนอแนวคิดทุนวัฒนธรรมและแผนที่วัฒนธรรมดังนี้

แนวคิดทุนทางวัฒนธรรม

งานศึกษาของ Bourdieu (1986) ที่กล่าวถึงทุนว่ามีอยู่หลายรูปแบบทั้งที่เป็นทุนทางเศรษฐกิจในรูปแบบทรัพย์สิน และทุนที่ปรากฏในรูปแบบอื่น ได้แก่ ทุนทางวัฒนธรรม ทุนทางสังคม และทุนเชิงสัญลักษณ์ โดยทุนแต่ละรูปแบบมีความสัมพันธ์ระหว่างกัน และยังสามารถสะท้อนปรากฏการณ์ทางสังคมด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมได้เป็นอย่างดี นอกจากนี้ Bourdieu ยังสะท้อนถึงทุนวัฒนธรรมว่าเป็นทุนที่สะสมอยู่ในตัวตนของแต่ละบุคคล วัตถุประสงค์ของแต่ละบุคคลได้รับการหล่อหลอมและผลิตซ้ำ เพื่อสืบทอดผ่านทางระบบการศึกษา ผลผลิตที่ได้จากการสะสมทุนทางวัฒนธรรมเป็นรสนิยม ซึ่งได้สร้างความแตกต่างและเป็นเครื่องมือที่ใช้ธำรงรักษาชนชั้นในสังคมให้ดำรงอยู่ ซึ่งสอดคล้องกับงานศึกษาของ เจตน์สฤกษ์ สังขพันธ์, เกตถวา บุญปรากฏ, นิวัฒน์ สวัสดิ์แก้ว, ชูติมา ทักโร, ตรัยภูมิพันธ์, ตรีตรีศร, ปัญญา เทพสิงห์, คัมภีร์ ทองพูน, อภิรักษ์ จันทวงศ์, จรัส บุณวิบูลย์, นันทิยารัตน์ สุริโย และนันทรัฐ สุริโย (2566) ; วรพงศ์ ผูกู (2566) ได้อธิบายทุนทางวัฒนธรรมว่าหมายถึงการปฏิบัติ การแสดงออก ความรู้

ทักษะ ตลอดจนสิ่งประดิษฐ์ และภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม ซึ่งถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปยังคนอีกรุ่นหนึ่ง แบ่งเป็น (1) ทูทางวัฒนธรรมที่จับต้องได้ มองเห็น เคลื่อนที่ได้ และเคลื่อนที่ไม่ได้ (2) ทูทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ เช่นเดียวกับงานศึกษาของ ซอพลุกซ์ ฌิวกู (2560) ; สุดปรุพี เวียงสี (2559) ที่กล่าวว่าทูทางวัฒนธรรมจัดเป็นทุนในทางเศรษฐศาสตร์เกี่ยวข้องกับคุณค่าความรู้ภูมิปัญญาและงานสร้างสรรค์เป็นเสมือนสินทรัพย์ที่ผ่านการสะสมและฝังตัวจนเกิดเป็นมูลค่า

แนวคิดแผนที่วัฒนธรรม

การจัดทำแผนที่วัฒนธรรมชุมชนริเริ่มเป็นสิ่งสำคัญที่ใช้เป็นเครื่องมือในการสื่อสารเพื่อให้เกิดความเข้าใจความแตกต่างทางวัฒนธรรม เพื่อให้ผู้คนนำแผนที่วัฒนธรรมมาเพิ่มคุณค่า และมูลค่าในการสร้างรายได้ให้แก่ชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับงานศึกษาของ Meyer (2014) ที่มองการทำงานของแผนที่วัฒนธรรมออกเป็น 8 ระดับ แสดงถึงพื้นที่สำคัญที่วัฒนธรรมมีความแตกต่างกัน ซึ่งส่งผลต่อประสิทธิภาพการทำงานร่วมกับผู้คนที่มีความแตกต่างทางวัฒนธรรมและภูมิหลังที่แตกต่างกัน เช่นเดียวกับงานศึกษาของ ปรีดาพร ไวยการ (2554) กล่าวถึงแผนที่วัฒนธรรมว่าเป็นแผนที่ที่แสดงถึงความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นในชุมชน ได้แก่ วิถีชีวิต ค่านิยมประเพณีและเศรษฐกิจ โดยสามารถแบ่งการนำเสนอข้อมูลออกเป็นพิภพพื้นที่ที่ อาคารร้านค้า ถนน ค่านิยมความเชื่อของคนในชุมชน สอดคล้องกับงานศึกษาของ อินธิรา ซาฮ์รี, คำล่ำมุสิก, วรวงศ์ นัยวิจิ, จรียาภรณ์ อุ่นวงษ์, วศิน โภมท, จักรเศ อธิรัตน์ และวิชุดา พิไลพันธ์ (2561) ; เจตน์สฤกษ์ สังข์พันธ์, เก็ดถวา บุญปรากฏ, นิวัฒน์ สวัสดิ์แก้ว, ชุตินา ทศโร, ตรีภูมิพันธ์ ตรีศรีสุวรรณ, ปัญญา เทพสิงห์, คัมภีร์ ทองพูน, อภิรักษ์ จันทวงศ์, จรัส บุญวิบูรณ์, นันทิยารัตน์ สุริโย และนันทรัฐ สุริโย (2566) สะท้อนถึงการทำให้แผนที่ทางวัฒนธรรมว่าเป็นเครื่องมือสำคัญที่แสดงเรื่องราวของชุมชนในมิติที่หลากหลาย โดยข้อมูลของวัฒนธรรมนั้นจะถูกจัดเก็บอย่างเป็นระบบพร้อมพิภพทางภูมิศาสตร์ของข้อมูลนั้น เป็นเครื่องมือที่ช่วยให้ชุมชนเข้าใจ ตระหนักถึงคุณค่าทางวัฒนธรรมที่มีมาแต่เดิมของตน เป็นการฟื้นฟูและส่งต่อข้อมูลทางวัฒนธรรมจากรุ่นสู่รุ่น เช่นเดียวกับ พีรเดช ทองอำไพ, พนิดา ฐปนางกูร, อนุพร อธิกุลยานพันธ์ุ, พัชยา มาสมบุญ และสุทธิภรณ์ มาสำราญ (2561) ได้อธิบายถึงกระบวนการจัดทำแผนที่ทางวัฒนธรรม คือ วางแผน จัดประชุมร่วมกับชุมชนเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมและความเป็นเจ้าของร่วมกัน จัดทำแบบสำรวจข้อมูล ลงพื้นที่สำรวจ สัมภาษณ์คนในชุมชน สังเคราะห์ จัดกลุ่มข้อมูลที่ได้ ตีความ ตรวจสอบข้อมูลกับชุมชน จัดทำแผนที่ฉบับสมบูรณ์ รับข้อวิจารณ์เพิ่มเติมในการปรับปรุงให้แผนที่เกิดประโยชน์สูงสุดกับทุกภาคส่วนในชุมชน การจัดทำแผนที่ทางเว็บไซต์เป็นการเผยแพร่ต่อสาธารณะ มีประโยชน์ในการรองรับการปรับเปลี่ยนหรือปรับปรุงเพิ่มเติมในอนาคตได้ โดยสะดวก

วิธีดำเนินการวิจัย

1. ผู้ให้ข้อมูล ได้แก่ ปราชญ์พื้นบ้านดั้งเดิมกลุ่มชาติพันธุ์ชาวเล แกนนำชุมชน ครู ผู้ประกอบการชุมชน กลุ่มวิสาหกิจชุมชน เจ้าของทุนวัฒนธรรม และประชาชนในพื้นที่วิจัยซึ่งเป็นเจ้าของวัฒนธรรม ได้แก่ ช่างพื้นบ้านดั้งเดิมช่างซ่อมเรือ ศิลปินพื้นบ้านการแสดงรำมะนา การแสดงร้องเงี้ยว สุสานโต๊ะซีริ สำนักสงฆ์หาญทะเล พิธีกรรมลอยเรือชาวเล กลุ่มแม่บ้านทำขนมพื้นบ้าน กลุ่มวิสาหกิจชุมชน กลุ่มท่องเที่ยวชุมชน ชมรม Taxi Boat จำนวน 22 คน การได้มาซึ่งผู้ให้ข้อมูลใช้วิธีบอกต่อ (Snowball Sampling) ไปยังเจ้าของวัฒนธรรมของคนในพื้นที่

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ การสังเกต การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก และการวางจุดพิกัดทุนวัฒนธรรมโดยใช้ Google และการกรอกข้อมูลทุนวัฒนธรรมในเว็บไซต์ Cultural Mapping Thailand

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยวางแผนออกแบบการจัดเก็บข้อมูล จัดทำข้อคำถาม ลงสำรวจชุมชนที่เป็นเจ้าของวัฒนธรรม สัมภาษณ์แบบเจาะลึก ถ่ายภาพ ออกแบบจัดทำแผนที่วัฒนธรรมฉบับร่าง กรอกข้อมูลลงบนเว็บไซต์ Cultural Mapping Thailand เพื่อแสดงผลลัพธ์ที่ต้องการ

4. การวิเคราะห์ข้อมูล ใช้วิธีการจำแนกหมวดหมู่ ตีความ สร้างข้อสรุป

ผลการวิจัย

ผู้วิจัยนำเสนอผลการวิจัยเป็น 2 ประเด็นหลัก คือ 1) ทิวทัศน์วัฒนธรรม “ชุมชนริมเล” เกาะหลีเป๊ะ 2) แผนที่วัฒนธรรม “ชุมชนริมเล” เกาะหลีเป๊ะ ดังนี้

1. ทิวทัศน์วัฒนธรรม “ชุมชนริมเล” เกาะหลีเป๊ะ

การที่จะสำรวจทิวทัศน์วัฒนธรรม “ชุมชนริมเล” เกาะหลีเป๊ะ ผู้วิจัยขอแนะนำสถานที่ทางกายภาพของชุมชนริมเล และกลุ่มชาติพันธุ์ในพื้นที่เพื่อให้เข้าใจเรื่องราว ความเป็นมาของชุมชนริมเลดังนี้

พื้นที่ทางกายภาพของ “ชุมชนริมเล” อยู่บนเกาะหลีเป๊ะตั้งอยู่ในหมู่เกาะอาดัง-ราวี ซึ่งเป็นหมู่เกาะที่สำคัญแห่งหนึ่งของจังหวัดสตูล อยู่ในทะเลฝั่งตะวันตกทางภาคใต้ของประเทศไทย ปัจจุบันหมู่เกาะอาดัง-ราวี ตั้งอยู่ในหมู่ที่ 7 บ้านเกาะหลีเป๊ะ ตำบลเกาะสาหร่าย อำเภอเมืองสตูล จังหวัดสตูล มีประชากรจำนวน 185 ครัวเรือน โดยอาศัยอยู่อย่างหนาแน่นบนเกาะหลีเป๊ะ (ดาฤทัย จรุงทอง, 2550) เกาะหลีเป๊ะเป็นเกาะขนาดกลาง มีพื้นที่ประมาณ 4 ตารางกิโลเมตร อยู่ห่างทิศใต้ของเกาะอาดัง ห่างไปประมาณ 1 กิโลเมตร เดิมชื่อ เกาะนีปัส เป็นภาษาอูรักลาไวก์ แปลว่าบาง เนื่องจากเป็นเกาะที่มีลักษณะภูมิประเทศเป็นที่ราบเกือบทั้งเกาะ เหมาะต่อการตั้งถิ่นฐาน โดยทางทิศเหนือและทิศใต้มีที่ราบบริเวณกว้างติดกับทะเลเป็นหาดทรายสีขาวทั้ง 2 ด้าน ทางทิศตะวันออกและทิศตะวันตกเป็นเนินสูงชันเล็กน้อย แล้วลาดลงเป็นแนวลาดหินติดกับทะเล ชายหาดด้านตะวันออกของเกาะหลีเป๊ะเป็นที่ตั้งของหมู่บ้าน จุดเด่นของเกาะหลีเป๊ะ คือ มีธรรมชาติที่มีป่าปะการังรอบ ๆ เกาะ โดยเฉพาะทางด้านหน้าของเกาะจะเห็นปะการังสวยงามหลากสี ซึ่งจะมีเอกลักษณ์เฉพาะตัว เมื่อเวลาน้ำลดจะปรากฏลานกว้างใหญ่ของหมู่ปะการังโผล่ให้เห็น (จรัส ใจสมัน, 2534) กลุ่มชาติพันธุ์ “ชุมชนริมเล” เกาะหลีเป๊ะ ส่วนใหญ่เป็นชาวเลกลุ่มอูรักลาไวก์ นับถือผี และต่อมานับถือศาสนาพุทธ นอกจากนั้นยังมีกลุ่มไทยพุทธ ไทยจีน ไทยมุสลิม และชาวต่างชาติ มาตั้งถิ่นฐานลงทุนทำธุรกิจการค้า การบริการ การท่องเที่ยว กลุ่มชาติพันธุ์ชาวเลมีความเชื่อและพิธีกรรมที่เกี่ยวกับการดำเนินชีวิตในการทำประมง การขอให้ปลอดภัยจากอันตราย นอกจากนั้นยังพบว่าทิวทัศน์วัฒนธรรมในพื้นที่ชุมชนริมเลมียุทธศาสตร์หลาย สามารถแบ่งได้เป็น 5 ประเภทดังนี้

1. Archeological Site (โบราณสถาน)

ในส่วนทิวทัศน์วัฒนธรรมประเภทโบราณสถานในพื้นที่ “ชุมชนริมเล” เกาะหลีเป๊ะมีโบราณสถานที่สำคัญ คือ สุสานโต๊ะซีรี สำนักสงฆ์หาญทะเล ดังนี้

1.1 สุสานโต๊ะซีรี

สุสานโต๊ะซีรี เป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ของกลุ่มชาวเล การสร้างสุสานได้รับอิทธิพลจากวัฒนธรรมของอินโดนีเซีย เรื่องราวเล่าขานจากสุสานโต๊ะซีรีและความเชื่อต่อโต๊ะซีรี กล่าวว่า แจกกีร์เป็นชาวมุสลิมจากอินโดนีเซียได้ชวนเพื่อน 3-4 คน แจวเรือมาจากอาเจะห์เมื่อกว่า 100 ปี ระหว่างทางได้หยุดพักที่เทือกเขาสูงชันริย (มาเลเซีย) ต่อมาได้แวะพักที่เกาะบูโหลนแล้วจึงได้เดินทางต่อไปยังเกาะลันตา และกระบี่ เพื่อนของแจกกีร์ได้แต่งงานตั้งถิ่นฐานที่เกาะลันตา แต่แจกกีร์มีความตั้งใจเดินทางต่อไปเพื่อแสวงหาที่ทำกินและได้เดินทางมายังเกาะหลีเป๊ะ จึงตัดสินใจตั้งถิ่นฐานอยู่บนเกาะหลีเป๊ะ เนื่องจากพบว่ามีความอุดมสมบูรณ์ทั้ง

ทรัพยากรบนฝั่งและท้องทะเล และเมื่อแจกิริเสียชีวิตจึงได้มีการสร้างสุสานโตะซีรีขึ้น (มะเส้าหนา เกาะสิริเร๊ะ, สัมภาษณ์ 2 พฤษภาคม 2565; หนูนา, สัมภาษณ์ 2 พฤษภาคม 2565)

1.2 สำนักสงฆ์หาญทะเล

สำนักสงฆ์หาญทะเล เป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์สำหรับชาวเลเช่นเดียวกัน เนื่องจากชาวเลนับถือศาสนา พุทธ ประมาณร้อยละ 70 ที่กลุ่มชาวเลมาทำบุญเป็นประจำสำนักสงฆ์หาญทะเล (มะเส้าหนา เกาะสิริเร๊ะ หนูนา, สัมภาษณ์ 3 พฤษภาคม 2565; หนูนา, สัมภาษณ์ 3 พฤษภาคม 2565)

จากทุนวัฒนธรรมดังกล่าวพบว่า สุสานโตะซีรี สำนักสงฆ์หาญทะเล เป็นสถานที่ที่มีความสำคัญของ กลุ่มชาติพันธุ์ชาวเล เนื่องจากเป็นศูนย์รวมของการทำพิธีกรรมลอยเรือ และศูนย์รวมจิตใจของชาวเล

2. Traditional Craftsmanship (งานช่างฝีมือดั้งเดิม)

งานช่างฝีมือดั้งเดิมในเกาะหลีเป๊ะพบว่า มีช่างซ่อมเรือ ช่างเขียนชื่อเรือ และช่างทำเรือโมเดลช่าง วาดภาพวิถีชีวิตให้เป็นพิพิธภัณฑ์ผ้าบ้าน ซึ่งเป็นทุนวัฒนธรรมที่แฝงฝังในความรู้ของมนุษย์ดังนี้

2.1 ช่างซ่อมเรือ

งานช่างฝีมือดั้งเดิมการซ่อมเรือ เจ้าของวัฒนธรรม ได้แก่ ทวีป หาญทะเล และวรายุทธ บากาก ส่วนใหญ่ช่างเหล่านี้จะมีอาชีพทำประมงสามารถซ่อมเรือเร็ว หรือทำให้ทนทานมากขึ้น การซ่อมจะใช้ เวลานาน ต้องเอาเรือขึ้นคานใช้เวลาซ่อม 2 สัปดาห์ (ยุวดี บากาก, สัมภาษณ์ 25 พฤษภาคม 2565 ทวีป หาญทะเล, สัมภาษณ์ 25 พฤษภาคม 2565 และวรายุทธ บากาก, สัมภาษณ์ 25 พฤษภาคม 2565)

2.2 ช่างเขียนชื่อเรือ

การเขียนชื่อเรือ เจ้าของวัฒนธรรม คือ ชารีฟ หาญทะเล อายุ 36 ปี สามารถเขียนชื่อเรือได้ การเขียนชื่อเรือมักใช้สีขาวเขียน เจ้าของเรือจะเป็นคนตั้งชื่อเรือและจะมาว่าจ้างให้เขียนชื่อเรือและเลข ทะเบียนเรือ มีรายได้ประมาณ ล่าละ 200-300 บาท (ชารีฟ หาญทะเล, สัมภาษณ์ 26 พฤษภาคม 2565)

2.3 ช่างทำเรือโมเดล: วีระพล แซ่โก้ย และสุเฒิม หาญทะเล

งานช่างฝีมือดั้งเดิมการทำเรือโมเดลเจ้าของวัฒนธรรม คือ นายวีระพล แซ่โก้ย อายุ 53 ปี และ นายสุเฒิม หาญทะเล ก่อนหน้านั้นเคยต่อเรือใหญ่ ปัจจุบันไม่ได้ทำประมงจึงหันมาต่อเรือโมเดลขาย ต่อเรือ จากไม้ระกำและไม้ตีนเป็ด คนที่ซื้อไปส่วนใหญ่จะเป็นนักท่องเที่ยว เจ้าของโรงแรม ชาวต่างชาติ กลุ่มลูกค้า ส่วนใหญ่เป็นผู้ประกอบการรีสอร์ท นักท่องเที่ยว ร้านอาหาร ในพิธีกรรมลอยเรือชาวเลช่างฝีมือเหล่านี้จะ ช่วยกันทำเรือปาจ๊กจากไม้ตีนเป็ดเพื่อเป็นส่วนหนึ่งของพิธีกรรม (สุเฒิม หาญทะเล, สัมภาษณ์ 14 พฤษภาคม 2565; วีระพล แซ่โก้ย, สัมภาษณ์ 13 พฤษภาคม 2565)

2.4 ช่างวาดภาพพิพิธภัณฑ์ผ้าบ้าน

ช่างวาดภาพเป็นพิพิธภัณฑ์ผ้าบ้าน เป็นการวาดภาพวิถีชีวิตวัฒนธรรมของชาวเล ให้ความรู้ เกี่ยวกับชีวิตและจักรวาลวิทยา วิถีประมง ทรัพยากรประมง พิพิธภัณฑ์ผ้าบ้านยังแสดงให้เห็นถึงสิทธิ เกี่ยวกับที่ดินทำกิน และการแสดงศิลปะวัฒนธรรมของชาวเล ความรู้เรื่องน้ำกับพระจันทร์ (ครูแสงโสม หาญทะเล, สัมภาษณ์ 3 พฤษภาคม 2565; เดชนรงค์ อยู่กลาง, สัมภาษณ์ 27 เมษายน 2565; ครูพงษ์ศักดิ์ คงสม, สัมภาษณ์ 5 กุมภาพันธ์ 2566)

งานช่างฝีมือดั้งเดิมจะเกี่ยวข้องกับการทำประมง เครื่องมือประมง เช่น เรือประมง พิพิธภัณฑ์ผ้าบ้าน เป็นฝีมือวาดภาพของกลุ่มสตรีทอาร์ทที่วาดภาพวิถีชีวิตของชุมชนชาวเล ช่างดังกล่าวมีความสำคัญ ถือว่าเป็นทุนวัฒนธรรมที่แฝงฝังในตัวบุคคลในพื้นที่ของชุมชนริมเล

3. Knowledge and Practices concerning nature and the universe (ความรู้และแนวปฏิบัติเกี่ยวกับธรรมชาติและจักรวาล)

พัฒนาขึ้นจากการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนกับสภาพแวดล้อมตามธรรมชาติและเหนือธรรมชาติ ซึ่งองค์ความรู้เหล่านี้ ได้แฝงฝังในชีวิตและจิตวิญญาณของชาวเล กลุ่มอุรักลาโว้ย นั่นคือวิถีชีวิตการทำประมง การใช้เรือ ซึ่งได้มีการผันตัวเองพานักท่องเที่ยวไปชมเส้นทางธรรมชาติบริเวณรอบเกาะหลีเป๊ะ หลังจากการทำประมงและมีการรวมกลุ่มกันเรียกว่ากลุ่ม Taxi boat กลุ่มท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านเกาะหลีเป๊ะ กลุ่มวิสาหกิจชุมชนแปรรูปสัตว์น้ำ และกลุ่มขนมพื้นบ้านจากแป้งท้าวยายม่อมดังนี้

3.1 กลุ่ม Taxi boat

กลุ่มบริการวัฒนธรรม Taxi boat เจ้าของวัฒนธรรม คือ ชุมชน Taxi boat เป็นการรวมตัวของกลุ่มชาวประมงพื้นบ้าน เพื่อหารายได้ หลังจากเว้นว่างจากการทำประมงโดยเข้าคิวเพื่อให้บริการนักท่องเที่ยวชมธรรมชาติใต้น้ำ (ประธาน หาญทะเล, สัมภาษณ์ 14 พฤษภาคม 2565)

3.2 กลุ่มท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านเกาะหลีเป๊ะ

กลุ่มนี้ ให้บริการด้านวัฒนธรรมการดำน้ำดูปะการังน้ำตื้น น้ำลึก ศิลปะการแสดงร้องเงี้ยว รำมะนา ชาวเล เรียนรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์และวิถีชีวิตชาวเลกลุ่มอุรักลาโว้ย ชมพิพิธภัณฑ์ผ้าบ้านชุมชนโดยมีมัคคุเทศก์น้อยท้องถิ่น สาธิตและร่วมปฏิบัติกิจกรรมภูมิปัญญาท้องถิ่น ตกปลาตกหมึก หาดหอย บริการอาหารทะเลสด (เดชนรงค์ อยู่กลาง, สัมภาษณ์ 27 เมษายน 2566 และเข้าตุ๋น, สัมภาษณ์ 27 เมษายน 2566)

3.3 กลุ่มวิสาหกิจชุมชนแปรรูปสัตว์น้ำ

กลุ่มวิสาหกิจชุมชนแปรรูปสัตว์น้ำ เป็นการรวมกลุ่มแม่บ้านโดยชุมชนชาวเล ทำผลิตภัณฑ์เกี่ยวกับอาหารและโภชนาการด้านการแปรรูปสัตว์น้ำ เช่น น้ำพริกปลาอย่างสูตรชาวเล ปลาอินทรีแดดเดียว นอกจากนั้นยังมีการจัดกิจกรรมการแสดงระบำร้องเงี้ยวของเยาวชน การเป็นไกด์นำเที่ยวของเยาวชน บริการที่พักโฮมสเตย์ และบริการบังกะโลสำหรับนักท่องเที่ยว (ฉัตรพร พระอะ, สัมภาษณ์ 15 พฤษภาคม 2565 และเข้าตุ๋น, สัมภาษณ์ 15 พฤษภาคม 2565)

3.4 กลุ่มขนมพื้นบ้านจากแป้งท้าวยายม่อม

กลุ่มทำขนมพื้นบ้านโดยใช้แป้งท้าวยายม่อมเป็นการนำต้นท้าวยายม่อมที่มีหัวอยู่บริเวณราก นำมาล้างให้สะอาด ปอกเปลือกออกแล้วนำเอาหัวจากต้นท้าวยายม่อมมาบดเป็นแป้งผง เรียกว่าตวยอ สามารถนำมาทำขนมโดยการผสมกับน้ำตาล กะทิ เกลือ นำมาทอดเป็นแผ่นบาง ๆ แล้วม้วนตัดเป็นชิ้นเล็ก ๆ พอคั่วรับประทานเป็นอาหารว่างกับน้ำชา กาแฟ การทำขนมพื้นบ้านจากแป้งท้าวยายม่อมสามารถทำเป็นขนมได้หลากหลาย ได้แก่ ขนมเทียน ขนมหัวล้าน ขนมท้าวยายม่อม ขนมที่ใช้บูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในสุสานโต๊ะซีรี (มะเส้าหน้า, สัมภาษณ์ 26 เมษายน 2566; พิกุล หาญทะเล, สัมภาษณ์ 26 เมษายน 2566; ทะทะโก๊ะ หาญทะเล, สัมภาษณ์ 26 เมษายน 2566; สุนียา หาญทะเล, สัมภาษณ์ 26 เมษายน 2566; แซะหว่า หาญทะเล, สัมภาษณ์ 26 เมษายน 2566; ฉัตรพร พระอะ, สัมภาษณ์ 26 เมษายน 2566; ฉวย เกาะสิริระ, สัมภาษณ์ 26 เมษายน 2566)

กลุ่ม Taxi boat กลุ่มท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านเกาะหลีเป๊ะ กลุ่มวิสาหกิจชุมชนแปรรูปสัตว์น้ำ และกลุ่มขนมพื้นบ้านจากแป้งท้าวยายม่อม เป็นกลุ่มที่มีการนำความรู้และแนวปฏิบัติเกี่ยวกับธรรมชาติและจักรวาลวิทยามาใช้ในการรวมกลุ่มและนำมาประยุกต์ในชีวิตประจำวัน

4. Performing Arts (ศิลปะการแสดง)

กลุ่มศิลปะการแสดง ได้แก่ การแสดงระบำร้องแง็ง การแสดงดนตรีรำมะนาซึ่งเป็นทุนวัฒนธรรมที่สำคัญในพื้นที่เกาะหลีเป๊ะดังนี้

4.1 การแสดงระบำร้องแง็ง

ร้องแง็งมีชื่อเรียกอีกอย่างว่า “ซั๊บแซก” มีเนื้อร้องเป็นภาษามลายู บางบทเพลงจะผสมผสานกับมลายูท้องถิ่น และภาษาชาวเล ซึ่งภาษามลายูกับภาษาชาวเลอูรักลาไวย์ เป็นภาษาในสกุล Malayo-Polynesian แต่ในบทร้องจะใช้เพลงปันตุน (Pantun) บทกวีโบราณของกลุ่มชาว-มลายูเป็นหลัก ซึ่งสอดคล้องกับภาษาชาวเลที่เรียกบทร้องว่า “ปาโต้ต” (ครูแสงโสม หาญทะเล, สัมภาษณ์ 15 พฤษภาคม 2565; และมะแสหน่า เกาะสิริระ, สัมภาษณ์ 3 พฤษภาคม 2565)

4.2 การแสดงดนตรีรำมะนา

เจ้าของวัฒนธรรม คือ ชุมชนบ้านเกาะหลีเป๊ะ เป็นการบรรเลงดนตรีประกอบพิธีลอยเรือ ซึ่งชาวเลอูรักลาไวย์มีความเชื่อว่าเมื่อประกอบพิธีกรรมนี้แล้วจะทำให้วิญญาณบรรพบุรุษคุ้มครองลูกหลานให้ปลอดภัยจากการออกทะเล ภัยธรรมชาติและโรคภัยไข้เจ็บ ดนตรีรำมะนาจะเริ่มทำการบรรเลงหลังจากทำพิธีไหว้โต๊ะซีรีและพิธีฉลองเรือก่อนที่จะนำออกไปลอยในทะเล ซึ่งพิธีไหว้โต๊ะซีรีเป็นพิธีกรรมแรกของพิธีลอยเรือ โดยลูกหลานชาวเลอูรักลาไวย์ จะนำเครื่องเซ่นไหว้ อาหารคาวหวานมาที่หลุมฝังศพโต๊ะซีรี ซึ่งเป็นบรรพบุรุษของชาวเลในหมู่บ้าน และเมื่อโต๊ะหมอบทำพิธีกรรมเสร็จแล้ว นักดนตรีก็จะเริ่มบรรเลงเครื่องดนตรีที่ใช้ คือ รำมะนา โดยจะเริ่มด้วยเพลงแรกที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับการอัญเชิญวิญญาณบรรพบุรุษให้มากินของเซ่นไหว้ และบรรเลงอีก 6 เพลง ซึ่งมีเนื้อหาเกี่ยวกับวิถีชีวิตของชาวเล ดนตรีรำมะนาในพิธีลอยเรือมีทั้งหมด 7 เพลง ลักษณะของบทเพลงมีคนร้องนำหนึ่งคนซึ่งร้องนำก่อนในแต่ละวรรคเพลง โดยคนร้องที่เหลือเป็นลูกคู่รับ เป็นเพลงซั๊บร้องเพื่อสนุกสนาน รวมไปถึงร้องด้วย มีความเสี่ยงต่อการสูญหายสูง เพราะนักดนตรีล้วนเป็นกลุ่มคนสูงวัย เยาวชนไม่สนใจสานต่อ (เอกรัฐ ศรีสว่าง, 2552; สุณีหม หาญทะเล, สัมภาษณ์ 15 พฤษภาคม 2565; ชายีน ทะเลลึก, สัมภาษณ์ 15 พฤษภาคม 2565)

การแสดงระบำร้องแง็ง การแสดงดนตรีรำมะนา เป็นทุนวัฒนธรรมที่สำคัญในพื้นที่เกาะหลีเป๊ะซึ่งได้นำมาใช้ในพิธีกรรมเทศกาลลอยเรือชาวเลมีความเสี่ยงต่อการสูญหาย เนื่องจากเป็นกลุ่มคนสูงวัย

5. Social Practices, ritual and festive events (แนวปฏิบัติทางสังคม พิธีกรรม และงานเทศกาล) ประกอบด้วย พิธีกรรมในงานเทศกาลลอยเรือดังนี้

5.1 พิธีกรรมในงานเทศกาลลอยเรือ

พิธีกรรมลอยเรือชาวเล เจ้าของวัฒนธรรม คือ ชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์ชาวเลอูรักลาไวย์ บ้านเกาะหลีเป๊ะและเกาะอาดังราวี พิธีกรรมลอยเรือจัดขึ้นปีละ 2 ครั้งในช่วงลมเปลี่ยนทิศ ระหว่างวันขึ้น 13 ค่ำ ถึงแรม 1 ค่ำ เดือน 6 เมื่อลมพัด เริ่มฤดูมรสุมตะวันตกเฉียงใต้และขึ้น 13 ค่ำ ถึงแรม 1 ค่ำเดือน 11 ช่วงลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ วันแรกตอนเย็นของพิธีลอยเรือ ชาวเลจะพากันไปเซ่นไหว้ศาลเทพเจ้าศักดิ์สิทธิ์ (แจบาไล) ประจำหมู่บ้านด้วยข้าวเหนียวเหลือง ขนมะเจาะหู ขนมะเทียน ข้าวตอก เทียนขี้ผึ้ง หมาก พลุบุหรี เหล้าขาวและน้ำดื่มจัดเรียงใส่ถาดโดยมีโต๊ะหมอบเป็นผู้กระทำพิธี เริ่มต้นด้วยการเผากำยานในกะลามะพร้าว แล้วส่งให้กับชาวบ้านที่มาร่วมพิธีเวียนขวาส่งต่อ ๆ กันไปรอบศาลเจ้าโต๊ะซีรี 3 รอบและเวียนซ้าย 2 รอบ ฝ่ายโต๊ะหมอบคอยบริการมคากำกับและโปรยข้าวตอกดอกไม้ไปเรื่อย ๆ พอโต๊ะหมอบสาธยายมนต์จบเรียบร้อยจะจุดเทียนขึ้น 3 เล่มไปปักไว้ในศาล เพื่อให้ชาวบ้านนำเอาเทียนของตนมาต่อไฟและปักเทียนรอบศาล หลังประกอบพิธีเสร็จจะมีการเล่นดนตรีรำมะนา บรรเลงประกอบบทเพลงพื้นเมือง ใน

เนื้อร้องเป็นการอัญเชิญเทพเจ้าไฉ่ฉวงให้มาคุ้มครองลูกหลานชาวเลให้อยู่เย็นเป็นสุข ผู้ที่มาร่วมพิธีจะออก ร่ายรำไปตามจังหวะกลอง เชื่อกันว่าใครรำมากเท่าไรยิ่งได้บุญเท่านั้น ความเสี่ยงต่อการสูญหาย พิธีกรรม ลอยเรือชาวเล ส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุที่ร่วมกันประกอบพิธีกรรม เช่น การสร้างเรือปาจ๊าก การแสดงระบำ ร้องเง็ง การแสดงดนตรีรำมะนา และการประกอบพิธีกรรมเป็นกลุ่มผู้สูงอายุ (วิระพล แซ่ก๊วย, สัมภาษณ์ 16 พฤษภาคม 2565; มะเส้าหน้า เกาะสิริ๊ะ, สัมภาษณ์ 16 พฤษภาคม 2565; ครูแสงโสม หาญทะเล สัมภาษณ์ 15 พฤษภาคม 2565; ป๊ะอุหน่า ผู้ประกอบพิธีกรรมลอยเรือชาวเล, สัมภาษณ์ 16 พฤษภาคม 2565)

ทุนวัฒนธรรมที่สำคัญของชุมชนชาวเล คือ พิธีกรรมลอยเรือชาวเลที่มีความสำคัญในรอบปีของ ชาวเลกลุ่มอุรักลาโว้ย

2. แผนที่วัฒนธรรม “ชุมชนริมเล” เกาะหลีเป๊ะ

กระบวนการจัดทำแผนที่ทางวัฒนธรรมแบ่งเป็น 5 ขั้นตอนดังนี้ (ศศิธร โดวินัส. 2554 ; เจตน์สฤกษ์ สังกพันธ์, เกตถวา บุญปรากฏ, นิวัฒน์ สวัสดิ์แก้ว, ชุติมา ทศโร, ตรัยภูมิินทร์ ตรีตรีศวรร, ปัญญา เทพลิงห์, คัมภีร์ ทองพูน, อภิรักษ์ จันทวงศ์, จรัส บุณวิบุรณ์, นันทิยารัตน์ สุริโย และนันทรัฐ สุริโย (2566) 2.1 วางแผนการทำงานในพื้นที่ชุมชนริมเล เกาะหลีเป๊ะ อำเภอเมืองสตูล โดยกำหนดตาม ประเภทวัฒนธรรมที่จับต้องได้และจับต้องไม่ได้ 11 ประเภท แต่ที่พบบนเกาะหลีเป๊ะมีทั้งหมด 5 ประเภท คือ 1) Archeological Site 2) Traditional Craftsmanship 3) Performing Arts 4) Knowledge and Practices concerning nature and the universe 5) Social Practices, ritual and festive events

ทีมวิจัยร่วมกับชุมชนออกแบบการเก็บข้อมูล จัดทำแบบสำรวจข้อมูล เตรียมคำถามเพื่อการ สัมภาษณ์ กำหนด ระยะเวลาการดำเนินงาน

ภาพที่ 1 แผนที่วัฒนธรรมชุมชนริมเล เกาะหลีเป๊ะ

2.2 ลงมือปฏิบัติโดยการสำรวจชุดความรู้ทุนทางวัฒนธรรมทั้งที่จับต้องได้และจับต้องไม่ได้ใน พื้นที่ชุมชนริมเล เกาะหลีเป๊ะ นครสโตยมาบังสการา (คันทาของ คันทาคน) การสำรวจทุนวัฒนธรรมใน พื้นที่ชุมชนริมเล เกาะหลีเป๊ะ ด้วยการเดินเคาะประตูบ้านพบเจ้าของวัฒนธรรมและสัมภาษณ์ใช้วิธี Snowball จดบันทึกทุนวัฒนธรรม เรื่องเล่า พิภักจุด ถ่ายภาพ สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหรือเจ้าของวัฒนธรรม ชุมชนริมเล โดยอาศัยกระบวนการมีส่วนร่วมของกลุ่มเป้าหมายปึกหมุด (พิภักคน พิภักของ) จัดกิจกรรม การมีส่วนร่วมของชุมชนเพื่อสกัดทุนวัฒนธรรมให้คมชัดขึ้น โดยให้ชุมชน ภาศิเครือข่ายเข้ามามีส่วนร่วมใน การแสดงความคิดเห็น

2.3 สังเคราะห์ จัดกลุ่มข้อมูลที่ได้ และเทียบกับวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ จัดทำร่างแผนที่บนกระดาษหรือบนเว็บไซต์ ซึ่งในส่วนของการจัดทำร่างแผนที่อาศัยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนหน่วยงานภาครัฐ และผู้เชี่ยวชาญด้านการทำแผนที่

2.4 นำแผนที่วัฒนธรรมไปให้เจ้าของวัฒนธรรมดูและตรวจสอบวัฒนธรรมกับชุมชนเจ้าของวัฒนธรรมอีกครั้งโดยผู้วิจัยนำไปตรวจสอบรายบุคคล และรายกลุ่ม เป็นลักษณะเสมือนการคืนข้อมูลสู่ชุมชน อภิปราย ปรับแก้ จัดทำแผนที่ฉบับสมบูรณ์ เมื่อได้ร่างแผนที่ฉบับสมบูรณ์แล้ว นำเสนอร่างแผนที่ที่ได้ให้กับภาคีเครือข่าย รับรู้ข้อมูลและวิจารณ์เพิ่มเติมในการปรับปรุง

2.5 กรอกในระบบฐานข้อมูล โดยการนำแผนที่วัฒนธรรมที่เจ้าของวัฒนธรรมและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียร่วมกันวิพากษ์และปรับแก้แล้ว นำไปกรอกในระบบฐานข้อมูลของทีมกลาง บพท. Google mapping เพื่อเผยแพร่สาธารณะ (Going public) การกรอกระบบฐานข้อมูลแผนที่วัฒนธรรม Cultural Mapping Thailand โดยการเข้าเว็บไซต์ <https://culturalmapthailand.info/Index>

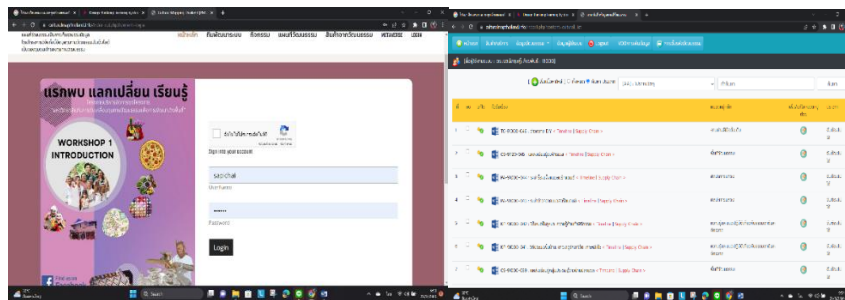
1) ใส่ username และ password (ภาพที่ 2)

2) การเข้าใช้งานฐานข้อมูลแผนที่วัฒนธรรมไปที่เมนูเพิ่มเนื้อหาใหม่ (ภาพที่ 2)

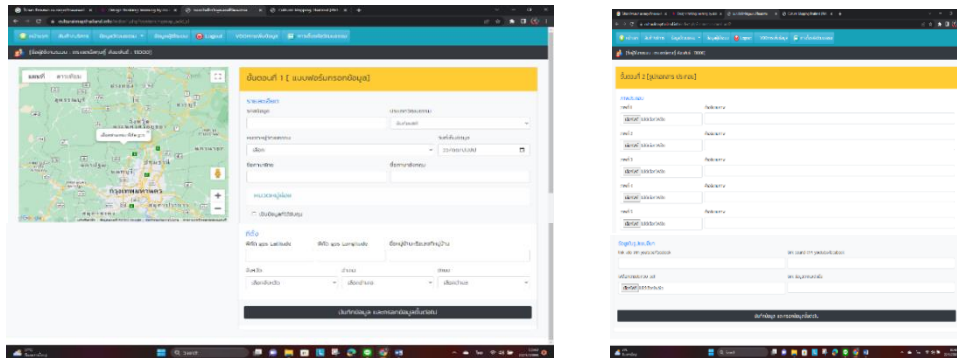
3) กรอกข้อมูลตามขั้นตอนที่ 1 กรอกรหัสข้อมูล ประเภทวัฒนธรรม หมวดหมู่วัฒนธรรม วันที่เก็บข้อมูล ชื่อภาษาไทย ชื่อภาษาอังกฤษ ที่ตั้ง พิกัดละติจูด ลองจิจูด ชื่อหมู่บ้านหรือเลขที่หมู่บ้าน จังหวัด อำเภอ ตำบล เสร็จแล้วบันทึกข้อมูลและกรอกข้อมูลอื่นต่อไป

4) กรอกข้อมูลตามขั้นตอนที่ 2 แทรกรูปภาพ/เอกสารประกอบ เสร็จแล้วบันทึกข้อมูลและกรอกข้อมูลอื่นต่อไป (ภาพที่ 3)

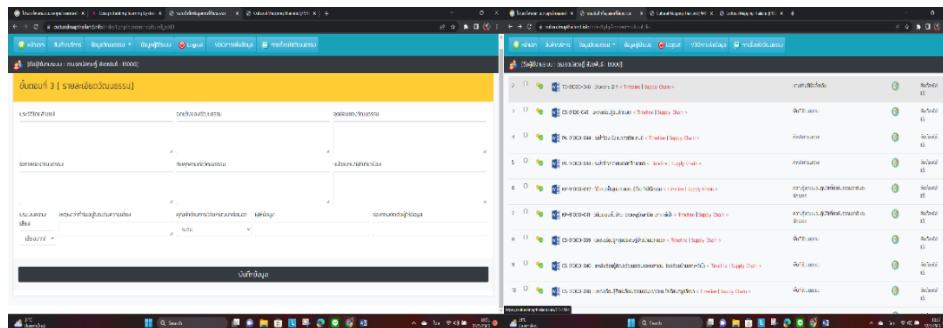
5) กรอกข้อมูลตามขั้นตอนที่ 3 รายละเอียดวัฒนธรรม และแสดงผล โดยการกรอกประวัติโดยสังเขป จุดแข็งของวัฒนธรรม จุดอ่อนวัฒนธรรม โอกาสของวัฒนธรรม ภัยคุกคามต่อวัฒนธรรม ประเมินความเสี่ยง มีตัวเลือกให้เลือกตั้งแต่เสี่ยงมากจนถึงเสี่ยงน้อย เหตุผลว่าทำไมจึงอยู่ระดับความเสี่ยงนั้น หน่วยงาน/ผู้เกี่ยวข้อง คุณค่าด้านการวิจัย /พัฒนาต่อยอดอยู่ในระดับใด ผู้ให้ข้อมูล ช่องทางติดต่อ บันทึกข้อมูล (ภาพที่ 4) ต้องการให้แสดงผลให้คลิกที่บรรทัดที่ต้องการให้รายละเอียดเกี่ยวกับข้อมูลแผนที่วัฒนธรรมริมเล มีรูปภาพประกอบ

ภาพที่ 2 การเข้าใช้งานฐานข้อมูลแผนที่วัฒนธรรมกรอกระบบ(ซ้าย) ไปที่เมนูเพิ่มเนื้อหาใหม่(ขวา)

ภาพที่ 3 ขั้นตอนที่ 2 แทรกรูปภาพและคำอธิบายภาพ ได้ประมาณ 5 ภาพ

ภาพที่ 4 ขั้นตอนที่ 3 รายละเอียดวัฒนธรรม (ซ้าย) แสดงผลให้คลิกบรรทัดที่ต้องการ (ขวา)

การพัฒนาแผนที่ วัฒนธรรมชุมชนริมเลสามารถนำไปใช้ประโยชน์โดยการบูรณาการกับการท่องเที่ยวได้นั่นคือ การขยายฐานคิดการใช้เส้นทางการท่องเที่ยวจากแผนที่วัฒนธรรมเป็นการนำเรื่องเล่าเรื่องราวของเส้นทางรับสายลมชมแสงแดดผืนดินแห่งอารยธรรมมาเชื่อมโยงเรื่องราวสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ให้ชนรุ่นหลังได้เรียนรู้ อย่างเช่น สุสานโต๊ะฆีรี พิพิธภัณฑ์ผ้าบ้าน และแหล่งเรียนรู้ศิลปะการรำร้องแง้ง การแสดงดนตรีรำมะนา ตลอดจนการบริการด้านช่างฝีมือดั้งเดิมการต่อเรือปาจักในพิธีกรรม

สรุปและอภิปรายผล

ทุนวัฒนธรรมชุมชนริมเล พบว่า มีทุนทางวัฒนธรรมอยู่มากมาย ได้แก่ สุสานโต๊ะฆีรี ซึ่งเป็นโบราณสถาน งานช่างฝีมือดั้งเดิมด้านการซ่อมเรือ การต่อเรือโมเดล การทำเรือปาจักที่ใช้ประกอบพิธีกรรม ช่างวาดภาพพิพิธภัณฑ์ผ้าบ้าน ศิลปะการแสดงระบำร้องแง้ง การแสดงตีกลองรำมะนา ประเพณีลอยเรือชาวเล ความรู้และแนวปฏิบัติเกี่ยวกับธรรมชาติและจักรวาล ด้านการประมง ซึ่งดำรงอยู่ในพื้นที่ทั้งหมดมีคุณค่าทางวัฒนธรรม ที่เป็นเช่นนี้เนื่องจากทุนวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่มีความค่าทั้งที่จับต้องได้และจับต้องไม่ได้เป็นสิ่งที่ฝังในตัวของบุคคลจากความเชื่อของกลุ่มชาติพันธุ์ชาวเล เนื่องจากชาวเลเป็นกลุ่มที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่บนเกาะหลีเป๊ะเป็นกลุ่มแรก วัฒนธรรมต่าง ๆ จึงถือเป็นแนวปฏิบัติจนก่อเกิดเป็นพิธีกรรมและประเพณีสืบทอดจากรุ่นต่อรุ่นจนทำให้กลายเป็นสิ่งที่นำมาปฏิบัติในชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับงานศึกษาของ Bourdieu (1986) สะท้อนให้เห็นว่า ทุนวัฒนธรรมจะปรากฏตัวใน 3 รูปแบบ คือ 1) เป็นสิ่งที่ฝังอยู่ในตัว

คนหรือกลุ่มคน เช่น ความคิด จินตนาการ ความเชื่อ 2) เป็นสิ่งที่ เป็นรูปลักษณ์และเป็นตัวตน เช่น ภาพวาด เครื่องมือ อุปกรณ์ สิ่งก่อสร้าง สถานที่มรดกโลก 3) ความเป็นสถาบัน เช่น กติกา การยอมรับที่หลายคนเห็นร่วมกัน ทำให้เกิดความสามัคคีในประเพณี โดยวัฒนธรรมถือเป็นต้นทุนที่สำคัญ เนื่องจากการก่อเกิดวัฒนธรรมแต่ละด้านจะมีความสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อม หากมีการพัฒนานวัตกรรมยกระดับให้มีคุณภาพ จนสามารถกลายเป็นผู้ประกอบการทางวัฒนธรรมได้ สิ่งเหล่านี้จะช่วยให้ชุมชนสามารถนำทุนทางวัฒนธรรมมาพัฒนาให้เกิดความยั่งยืนและส่งผลต่อการเพิ่มมูลค่าให้เจ้าของวัฒนธรรมมีรายได้และมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น และหากมีการนำทุนวัฒนธรรมมาจัดทำแผนที่วัฒนธรรมจะช่วยให้เกิดการนำเสนอเรื่องราวของชุมชนเป็นที่รับรู้ในวงกว้างและยกระดับให้เกิดการต่อยอดทางเศรษฐกิจ ซึ่งสอดคล้องกับงานศึกษาของ Meyer (2014) กล่าวถึงแผนที่วัฒนธรรมว่าเป็นเครื่องมือที่ช่วยถอดรหัสความแตกต่างของพฤติกรรม วิธีคิด และสไตล์การทำงานของผู้คนจากหลากหลายเชื้อชาติทั่วโลก เพื่อให้การทำงานร่วมกันมีประสิทธิภาพมากขึ้น ช่วยนำทางผ่านภูมิประเทศวัฒนธรรมที่ซับซ้อน ทั้งนี้เนื่องจากแผนที่ทางวัฒนธรรมจะช่วยส่งเสริมให้เกิดการสร้างผลิตภัณฑ์หรือกิจกรรมทางวัฒนธรรมโดยชุมชน เช่น สื่อที่ทันสมัยในการนำเสนอเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ กิจกรรม งานศิลปะ การแสดง และโครงการถนนสายวัฒนธรรม และเกิดการอนุรักษ์ สืบสาน ต่อยอดทุนทางวัฒนธรรมให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืนได้อีกด้วย ซึ่งสอดคล้องกับงานศึกษาของทิพย์วรรณ จุลิรัชนิกร, อุบลวรรณ สอนมาลี และแสนประเสริฐ ปานเนียม (2562) พบว่าการขับเคลื่อนศิลปะและวัฒนธรรมชุมชนในการพัฒนาเชิงพื้นที่ จังหวัดเพชรบุรี ได้มีการจัดทำแผนที่ทางวัฒนธรรมในตำบลนาพันสามผ่านความร่วมมือกับภาคีหลักชุมชนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เครือข่ายศิลปินในพื้นที่ และภาคเอกชน เพื่อสร้างพื้นที่ทางวัฒนธรรมที่จะนำไปสู่การสร้างผู้ประกอบการทางวัฒนธรรมร่วมกับภาคีเครือข่าย โดยมีการนำแผนที่วัฒนธรรมไปใช้ประโยชน์โดยการบูรณาการกับการท่องเที่ยวและแหล่งเรียนรู้ เช่นเดียวกับแผนที่วัฒนธรรมชุมชนริมเล เป็นการนำเรื่องเล่าเรื่องราวของเส้นทางรับสายลมชมแสงแดดผืนดินแห่งอารยธรรมมาเชื่อมโยงเรื่องราวสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ให้ชนรุ่นหลังได้เรียนรู้ อาทิเส้นทางตามรอยอารยธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ชาวเล ชมสุสานโต๊ะซีรี ร้อยเรียงเรื่องเล่าพิธีกรรมลอยเรือชาวเล ชมการแสดงรำมะนาของนักดนตรีชาวเล และการแสดงรำร้องเงี้ยว แขนงขนบของกลุ่มชาติพันธุ์ชาวเล และร้องเงี้ยวสตรีทแดนซ์ของนักเรียนโรงเรียนบ้านเกาะหลีเป๊ะ ทั้งสุสานโต๊ะซีรี พิธีกรรมและศิลปะการแสดงได้กลายเป็นแหล่งเรียนรู้ของเยาวชนและนักท่องเที่ยวอีกด้วย

ข้อเสนอแนะ

1. กระบวนการทำงานสำรวจทุนทางวัฒนธรรมชุมชนริมเล เกาะหลีเป๊ะ และการทำแผนที่วัฒนธรรม สิ่งสำคัญ คือ เรื่องเล่าซึ่งผู้วิจัยควรค้นหาเรื่องเล่าที่มีอยู่ในทุนวัฒนธรรมแต่ละประเภทให้มากขึ้น เพื่อให้มีความน่าสนใจและสามารถต่อยอดให้เกิดคุณค่า และมูลค่าเพิ่มได้มากยิ่งขึ้น
2. ควรนำข้อมูลแผนที่วัฒนธรรม และข้อมูลทุนวัฒนธรรมชุมชนริมเลเกาะหลีเป๊ะไปเผยแพร่ให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องในระดับจังหวัดรับทราบ เช่น สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เพื่อนำไปใช้ประโยชน์ในการจัดการทุนวัฒนธรรมในพื้นที่ รวมถึงหาแนวทางในการขยายผลการดำเนินงานไปยังพื้นที่อื่นในจังหวัดสตูล

เอกสารอ้างอิง

- กษิรา ภิวงศ์กูร. (2566). การพัฒนาแผนที่ทางวัฒนธรรมเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวย่านสร้างสรรค์ เมืองเก่าเชียงใหม่. วารสารสถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา, 8(1), 183-198,
- กัญญารัตน์ แก้วกมล, นิตติคุณ ท้าวทอง, สุปวีณ์ รสรินทร์, อนุศิษฐ์ เพชรเชนทร์, อมรรัตน์ รัตนสุภา และ จันทร์คม์ ภูติอริยวัฒน์. (2564). การใช้ทุนทางวัฒนธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน. วารสารวิชาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม, 11(1), 75-91.
- จรัส ังสมัน. (2534). การศึกษานิทานชาวเลจังหวัดสตูล (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, สงขลา.
- เจตน์สฤกษ์ สังกพันธ์, เกตติวา บุญปรากการ, นิตินันท์ สวัสดิ์แก้ว, ชุตติมา ทศโร, ตรีภูมิพันธ์ ตรีตรีศร, ปัญญา เทพสิงห์, คัมภีร์ ทองพูน, อภิรักษ์ จันทวงศ์, จรัส บุญวิบูลย์, นันทิยารัตน์ สุริโย และนันทรัฐ สุริโย. (2566). แผนที่ทางวัฒนธรรมชุมชนริมฟ้า. ใน ทัศนีย์ ประธาน (ประธาน), การประชุมมหาดใหญ่วิชาการระดับชาติและนานาชาติ ครั้งที่ 14. มหาวิทยาลัยหาดใหญ่, สงขลา.
- ช่อพฤษ ฝวกู. (2560). แนวทางการพัฒนาทุนวัฒนธรรมนวัตกรรมสู่ Thailand 4.0. ใน ปรียานุช พรหมภาสิต (ประธาน), การประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ 4. มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร, กำแพงเพชร.
- ดาถนัย จรูญทอง. (2550). ประวัติศาสตร์ชุมชนอุรักลาโว้ย เกาะหลีเป๊ะจังหวัดสตูล ระหว่างปี พ.ศ. 2493-2549 (วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยศิลปากร, กรุงเทพฯ.
- ทิพย์วรรณ จุลิรัชนิกร, อุบลวรรณ สอนมาลี และ แสนประเสริฐ ปานเนียม. (2562). การขับเคลื่อนศิลปะและวัฒนธรรมชุมชนเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่จังหวัดเพชรบุรี: กรณีศึกษาชุมชนนาพันสามอำเภอเมือง จังหวัดเพชรบุรี. วารสารวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา, 11(1), 22-31.
- ปรีดาพร ไทยกการ. (2554). การออกแบบแผนที่ชุมชนเชิงวัฒนธรรม :การศึกษาความสัมพันธ์ของมิติเวลาและวิถีชีวิตชุมชนกาดหลวง จังหวัดเชียงใหม่. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- พรพิมล ศักดา, ชฎาพร ศรีรินทร์ และวราภรณ์ วัฒนชโนบล. (2567). แผนที่วัฒนธรรมตามบริบทเชิงพื้นที่ของพื้นที่ตอนล่าง จังหวัดสมุทรสาคร. วารสารวิชาการ ศิลปะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร, 15(2), 206-224
- พีรเดช ทองอำไพ, พนิดา รูปนางกูร, อนุพร อีร์กัลยานพันธ์ุ, พัชยา มาสมบุญ และสุทธิภาธร มาสำราญ. (2561). โครงการประสานงานชุดโครงการ “มหาวิทยาลัยกับการขับเคลื่อนศิลปะและวัฒนธรรมเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่”. กรุงเทพฯ: สถาบันคลังสมองของชาติ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).
- วรพงศ์ ฝวกู. (2566). มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม ความรู้ของมนุษยชาติ. สืบค้นเมื่อ 28 มกราคม 2566 จาก <https://www.randdcreation.com/content/3895/>
- วุฒิพงษ์ ทองก้อน, รัตนา ทิมเมือง, ปทุมมา บำเพ็ญทาน และกชพร ขวัญทอง. (2567). การจัดทำแผนที่ทางวัฒนธรรม อำเภอบางเสาธง จังหวัดสมุทรปราการ. ศิลปะศาสตร์ปริทัศน์, 19,(1), 1-21.
- ศศิธร ไตวินัส. (2554). การศึกษาเพื่อจัดทำแผนที่มรดกทางสถาปัตยกรรมชุมชนรักษ์คลองบางพระ จังหวัดตราด (วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยศิลปากร, นครปฐม.

- สุดปฐพี เวียงสี. (2559). วัฒนธรรม 4.0 เปลี่ยนคุณค่าให้เป็นมูลค่า. สืบค้นเมื่อ 1 กุมภาพันธ์ 2569 จาก <http://www.sudpatapee.com/index.php/2014-08-15-15-18-27/item/199-4-0>
- อินธิรา ซาฮีร์, คำลา มุสิกกา, วรวงศ์ นัยวินิจ, จริญญาภรณ์ อุ่นวงษ์, วศิน โภมุต, จักรเศศ อธิฐรัตน์ และวิชุดา พิไลพันธ์. (2561). การขับเคลื่อนศิลปะและวัฒนธรรมเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่ อำเภอเขมราฐ จังหวัดอุบลราชธานี. อุบลราชธานี: มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี.
- เอกรัฐ ศรีสว่าง. (2552). ดนตรีรำมะนาในพิธีลอยเรือ: กรณีศึกษาชาวเลอุรักลาโว้ย เกาะหลีเป๊ะ ตำบลเกาะสาหร่าย อำเภอเมืองสตูล จังหวัดสตูล (ปริญญาานิพนธ์ศิลปกรรมศาสตรมหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, กรุงเทพฯ.
- Bourdieu, P. (1986). The forms of capital. In J. Richardson (Eds.), Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education, 21 February 1986. (pp. 241 - 258). New York: Greenwood Press.
- Meyer, E. (2014). The Culture Map: Breaking Through the Invisible Boundaries of Global Business. New York: Public Affairs

บุคลากรกรม

- ครูพงษ์ศักดิ์ คงสม (ผู้ให้สัมภาษณ์). เจตน์สฤกษ์ สังขพันธ์ (ผู้สัมภาษณ์). เกาะหลีเป๊ะ ตำบลเกาะสาหร่าย อำเภอเมือง จังหวัดสตูล. เมื่อวันที่ 5 กุมภาพันธ์ 2566.
- ครูแสงโสม หาญทะเล (ผู้ให้สัมภาษณ์). ปัญญา เทพสิงห์ (ผู้สัมภาษณ์). เกาะหลีเป๊ะ ตำบลเกาะสาหร่าย อำเภอเมือง จังหวัดสตูล. เมื่อวันที่ 3 พฤษภาคม 2565 และ 15 พฤษภาคม 2565.
- ฉลวย เกาะสีเระ (ผู้ให้สัมภาษณ์). นีวัฒน์ สวัสดิ์แก้ว (ผู้สัมภาษณ์). เกาะหลีเป๊ะ ตำบลเกาะสาหร่าย อำเภอเมือง จังหวัดสตูล. เมื่อวันที่ 26 เมษายน 2566.
- ฉัตรพร พระอะ (ผู้ให้สัมภาษณ์). ชุตินา ทศโร (ผู้สัมภาษณ์). เกาะหลีเป๊ะ ตำบลเกาะสาหร่าย อำเภอเมือง จังหวัดสตูล. เมื่อวันที่ 15 พฤษภาคม 2565 และ 26 เมษายน 2566.
- ชาเย็น ทะเลเล็ก (ผู้ให้สัมภาษณ์). เก็ดถวา บุญปรากฏ (ผู้สัมภาษณ์). เกาะหลีเป๊ะ ตำบลเกาะสาหร่าย อำเภอเมือง จังหวัดสตูล. เมื่อวันที่ 15 พฤษภาคม 2565.
- ชาریف หาญทะเล (ผู้ให้สัมภาษณ์). นันทรัฐ สุริโย (ผู้สัมภาษณ์). เกาะหลีเป๊ะ ตำบลเกาะสาหร่าย อำเภอเมือง จังหวัดสตูล. เมื่อวันที่ 26 พฤษภาคม 2565.
- เข้าตุ๋ (ผู้ให้สัมภาษณ์). นันทียารัตน์ สุริโย (ผู้สัมภาษณ์). เกาะหลีเป๊ะ ตำบลเกาะสาหร่าย อำเภอเมือง จังหวัดสตูล. เมื่อวันที่ 15 พฤษภาคม 2565 และ 27 เมษายน 2566.
- ชะหว่า หาญทะเล (ผู้ให้สัมภาษณ์). อภิรักษ์ จันทวงศ์ (ผู้สัมภาษณ์). เกาะหลีเป๊ะ ตำบลเกาะสาหร่าย อำเภอเมือง จังหวัดสตูล. เมื่อวันที่ 26 เมษายน 2566.
- เดชณรงค์ อยู่กลาง (ผู้ให้สัมภาษณ์). ชุตินา หวังเบ็ญหมัด (ผู้สัมภาษณ์). เกาะหลีเป๊ะ ตำบลเกาะสาหร่าย อำเภอเมือง จังหวัดสตูล. เมื่อวันที่ 27 เมษายน 2566.
- ทวีป หาญทะเล (ผู้ให้สัมภาษณ์). ชุตินา หวังเบ็ญหมัด (ผู้สัมภาษณ์). เกาะหลีเป๊ะ ตำบลเกาะสาหร่าย อำเภอเมือง จังหวัดสตูล. เมื่อวันที่ 25 พฤษภาคม 2565.
- แพะโก๊ะ หาญทะเล (ผู้ให้สัมภาษณ์). ตรัยภูมิินทร์ ตรีตรีศวร (ผู้สัมภาษณ์). เกาะหลีเป๊ะ ตำบลเกาะสาหร่าย อำเภอเมือง จังหวัดสตูล. เมื่อวันที่ 26 เมษายน 2566.

- ประธาน หาดใหญ่ทะเล (ผู้ให้สัมภาษณ์). ปัญญา เทพสิงห์ (ผู้สัมภาษณ์). เกาะหลีเป๊ะ ตำบลเกาะสาหร่าย อำเภอเมือง จังหวัดสตูล. เมื่อวันที่ 14 พฤษภาคม 2565.
- ปิยะอุหนา ผู้ประกอบพิธีกรรมลอยเรือชาวเล (ผู้ให้สัมภาษณ์). นิวัฒน์ สวัสดิ์แก้ว (ผู้สัมภาษณ์). เกาะหลีเป๊ะ ตำบลเกาะสาหร่าย อำเภอเมือง จังหวัดสตูล. เมื่อวันที่ 16 พฤษภาคม 2565.
- พิกุล หาดใหญ่ทะเล (ผู้ให้สัมภาษณ์). ชุตินา ทศโร (ผู้สัมภาษณ์). เกาะหลีเป๊ะ ตำบลเกาะสาหร่าย อำเภอเมือง จังหวัดสตูล. เมื่อวันที่ 26 เมษายน 2566.
- มะแสบหน้า (ผู้ให้สัมภาษณ์). นันทรัฐ สุริโย (ผู้สัมภาษณ์). เกาะหลีเป๊ะ ตำบลเกาะสาหร่าย อำเภอเมือง จังหวัดสตูล. เมื่อวันที่ 3 พฤษภาคม 2565, 16 พฤษภาคม 2565 และ 26 เมษายน 2566.
- ยุวดี บากาก (ผู้ให้สัมภาษณ์). นันทิยารัตน์ สุริโย (ผู้สัมภาษณ์). เกาะหลีเป๊ะ ตำบลเกาะสาหร่าย อำเภอเมือง จังหวัดสตูล. เมื่อวันที่ 25 พฤษภาคม 2565.
- วรยุทธ บากาก (ผู้ให้สัมภาษณ์). อภิรักษ์ จันทวงศ์ (ผู้สัมภาษณ์). เกาะหลีเป๊ะ ตำบลเกาะสาหร่าย อำเภอเมือง จังหวัดสตูล. เมื่อวันที่ 25 พฤษภาคม 2565.
- วีระพล แซ่โก้ย (ผู้ให้สัมภาษณ์). เก็ดถวา บุญปรากฏ (ผู้สัมภาษณ์). เกาะหลีเป๊ะ ตำบลเกาะสาหร่าย อำเภอเมือง จังหวัดสตูล. เมื่อวันที่ 13 พฤษภาคม 2565 และ 16 พฤษภาคม 2565.
- สุเต็ม หาดใหญ่ทะเล (ผู้ให้สัมภาษณ์). เจตน์สฤกษ์ สักขพันธ์ (ผู้สัมภาษณ์). เกาะหลีเป๊ะ ตำบลเกาะสาหร่าย อำเภอเมือง จังหวัดสตูล. เมื่อวันที่ 14-15 พฤษภาคม 2565.
- สุนิยา หาดใหญ่ทะเล (ผู้ให้สัมภาษณ์). ตรัยภูมิินทร์ ตรีตรีศวร (ผู้สัมภาษณ์). เกาะหลีเป๊ะ ตำบลเกาะสาหร่าย อำเภอเมือง จังหวัดสตูล. เมื่อวันที่ 26 เมษายน 2566.
- หนุณา (ผู้ให้สัมภาษณ์). ธนพงศ์ วุ่นแสง (ผู้สัมภาษณ์). เกาะหลีเป๊ะ ตำบลเกาะสาหร่าย อำเภอเมือง จังหวัดสตูล. เมื่อวันที่ 2 พฤษภาคม 2565 และ 3 พฤษภาคม 2565.